

TA'LIM TIZIMIDA IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILARGA YARATILGAN IMKONIYATLAR

Farg'ona ICHSHUI kasb-hunar maktabi Ta'lim ustasi
Rahmatullayeva Shahodat Muminjonovna

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yurtimizdagi imkoniyati cheklangan talabalarga oliy ta'lim tizimidagi yaratilgan shart sharoitlar va muammolar haqida ma'lumotlar berilgan.*

Kalit so'zlar: *I va II guruh nogironlar, tibbiy mehnat ekspert komissiyalari, ko'rish qobiliyati cheklangan talabalar.*

«2018 yilda qo'shimcha 2% kvotalar tufayli nogironlikning I va II guruhiga mansub bo'lgan shaxslar O'zbekistonda oliy ta'lim olish uchun o'z imkoniyatlaridan foydalandilar. Bu oliy ta'limga nogironligi bor shaxslarni jalb etish bo'yicha oldinga qo'yilgan ilk katta qadam. Ijobiy diskriminatsiya va kvotalash chora-tadbirlari nogironligi bor shaxslar uchun oliy ta'lim muassasalarida tahsil olish jarayonida qanchalik samara beradi va teng imkoniyatlarni yarata oladi?»

2017 yili 1 dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Prezidentining «Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmonida oliy ta'lim muassasalariga kirish imtihonida nogironligi bor shaxslar uchun imtiyozlar taqdim etilishi chora-tadbirlari ko'zda tutilgan. Ya'ni davlat hammaga teng sharoitlar yaratilishi qoidasidan chetga chiqib pozitiv diskriminatsiya chorasini qo'llamoqda, ya'ni nogironlik, irq, jins faktorlari bo'yicha kamchilikni tashkil etuvchi qatlamga maxsus imtiyozlar taqdim etmoqda.

2018–2019 o'quv yilidan boshlab I va II guruh nogironligi bor shaxslarga abituriyentlarni qabul qilish umumiy sonining ikki foizli qo'shimcha kvotasi kiritildi. Kirish imtihonlarida nogironligi bor abituriyentlar uchun o'tish ballari 56,7 ballgacha (maksimal ballning 30 foizi — 189 ball) kamaytirildi va tegishli ballni qo'lga kiritganlar davlat grantlari asosida byudjet joylariga o'qishga qabul qilindilar.

Berilgan imtiyozlarga qaramay, faqatgina 996 nafar nogironligi bor abituriyent qo'shimcha kvotalarga o'tishga muvaffaq bo'lishdi, bu 2018 yildagi tasdiqlangan umumiy qabul kvotasining 1,4 foizini tashkil etadi. Kirish imtihonlariga kiritilgan nogironligi bor shaxslarning umumiy soni bo'yicha ma'lumotlar yetishmasligi tufayli kvota bo'yicha ajratilgan joylar nogironligi bor abituriyentlar soni kamligi sababli to'liq to'lmagan deb taxmin qilish mumkin.

Ehtimol, oliy ta'lim muassasalarida ta'lim olishni istaganlar ko'pchilikni tashkil etadi, ammo ularning hammasi ham kirish imtihonlarida kerakli ballar sonini to'play olmaganlar, bu ularning imtihonlarga tayyorlanish darajalari past ekanligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Nogironligi bor shaxslarni oliy o'quv yurtlariga qabul qilish tartibiga ko'ra, o'rta ta'lim (11-

sinf asosida), akademik litsey yoki kasb-hunar kollejini bitirganlik haqidagi hujjatga ega bo'lish yetarli. Amalda esa, shahodatnoma yoki diplom mavjudligi har doim ham yuqori darajadagi bilim va o'rta ta'lim sifatini kafolatlamaydi.

Shubhasiz, kuchli raqobat sharoitida, nogironligi bor shaxslarga 2% miqdorda kvotalar, oliy ta'lim olish jarayonida tengsizlikni bartaraf etish maqsadida kiritilgan. Biroq, nogironlik oliy ta'limga qabul jarayonida ijobiy diskriminatsiya uchun asos bo'lib xizmat qila oladimi? Nogironligi bo'lgan abituriyentlar uchun o'tish balining sezilarli darajada pasaytirilgani, ularning bevosita tayyorgarligi sust ekanligini anglatadi, bu esa ularning qolgan abituriyentlar bilan teng ravishda raqobatlashishiga to'sqinlik qiladi. Boshqacha qilib aytganda, bunday imtiyozlar inson tanasining nuqsonlari uning aqliy qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishiga ishora qiladi. Aslida esa, jismoniy nogironlik, eshitish va ko'rish qobiliyatining cheklanishi yoki aqliy zaiflik, sifatli o'rta ta'lim olish va oliy ta'lim muassasasiga kirish uchun zarur tayyorgarlikni ta'minlash uchun to'siq bo'la olmaydi.

Muammo — nogironligi bor bolalarni rivojlanishning dastlabki bosqichlarida ta'lim olishga teng imkoniyatlar yaratilmaganligida. Ularning aksariyatida nogironlikning yengil shakllari namoyon bo'lsada, ular maxsus ta'lim muassasalari va kollejlarda o'qishga majbur bo'lishmoqda. Maxsus ta'lim muassasalarida esa ta'lim sifati kutilgandek yuqori emas.

Kirish imtihonlarida nogironligi bor shaxslar uchun maxsus imtiyozlar joriy etilishi tibbiy mehnat ekspert komissiyalari tomonidan (TMEK) nogironlik holatini tekshirishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan asoratlar shakllanishida salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. I yoki II guruh nogironligini olish yanada qiyinlashish ehtimoli bor, chunki endilikda ushbu maqom universitetda byudjet asosida o'qish huquqini beradi. Yana bir savol tug'iladi, nega III guruh nogironligi bor shaxslar oliy ta'lim muassasalariga o'qishga kirishlarida, ularga bu kabi imtiyoz berilmaydi?

Ko'plab oliy ta'lim muassasalarining bino va inshootlarida nogironligi bor shaxslar uchun zarur bo'lgan qulay sharoitlar yo'qligi tufayli, o'tgan yili qo'shimcha kvota orqali oliy o'quv yurtiga kirgan jismoniy nogironligi bor talabalar ko'plab to'siqlarga duch kelishdi va bu vaziyat, ular boshqa talabalar bilan teng ravishda ta'lim jarayonida qatnashishlariga to'sqinlik qilmoqda. Ko'pgina o'quv binolarida liftlar o'rnatilmagan yoki umuman ishlamaydi, talabalar dars jadvaliga ko'ra ko'pincha har xil qavatlarda darslarda qatnashishadi. Zinalar balandligi, panduslar yo'qligi tufayli nogironlik aravachasidan foydalanuvchi talabalar uchun oliy o'quv muassasasi binolarining asosiy kirishlaridan foydalanish imkoniyati mavjud emas.

Yuqorida keltirilgan vaziyatdan kelib chiqib oliy o'quv yurtlari rahbariyati nogironligi bor talabalar uchun alohida guruhlar tashkil etishni taklif qiladi, masalan, yotoqxonalarining birinchi qavatlaridagi xonalarni o'qish uchun moslashtiradi. Natijada, jismoniy nogironligi bor talabalar asosiy o'quv binosida barcha talabalar bilan emas, balki yotoqxonada ham yashashga, ham o'qishga majbur bo'lishmoqda. Bundan tashqari, rahbariyat taklifiga rozi bo'lmagan va hamma bilan birga o'qish huquqini himoya qilgan talabalar ham bor, ularning

jismoniy nogironligi biroz yengil shaklda bo'lsada, masalan, qo'ltiqayoqdan foydalanadigan yoki serebral paralichi bor talabalar. Ammo jismoniy nogironlikning yanada jiddiy shakliga ega bo'lgan talabalar universitet binolari ularning ehtiyojlari uchun yaroqsizligi sababli o'z salomatliklari xavfsizligini hisobga olgan holda rahbariyat taklifiga rozi bo'lmaslikdan boshqa ilojlari yo'q.

Ko'rish qobiliyati cheklangan talabalar uchun universitetning maydoni va binosi Brayl alifbosida ishlangan ishoralar bilan jihozlangan bo'lmasa, talabalar shaxsiy yordamchi xizmatlariga muhtoj bo'lishadi. Agar universitet yoki davlat tomonidan imo-ishora tili tarjimoni ijtimoiy xizmati ta'minlanmasa eshitish qobiliyati cheklangan talabalar o'zlari maxsus surdo tarjimonlarni ishga olishlari kerak bo'ladi.

Shuni ta'kidlash joizki, «nogironlik» holatlari faqatgina eshitish qobiliyati cheklangan talabalar seminarlarda hech narsani tushunmay o'tirishga majbur bo'lganida, o'qituvchi va uning kursdoshlari nima haqida gaplashayotganini tushunmaganida, nogironlik aravachasidan foydalanuvchi talaba asosiy o'quv binosiga kira olmaganida, ko'rish qobiliyati cheklangan talaba o'qituvchi doskada qanday formulalarni yozayotganini ko'ra olmaganida paydo bo'ladi. Bizning e'tiborimiz ushbu to'siqlarni bartaraf qilishga yo'naltirilishi shart. Bu to'siqlar talabalarning individual xususiyatlari sababli paydo bo'lgan «muammo» deb qarash kerak emas. Aynan diskriminatsion munosabat va ajratish nogironligi bor talabalar uchun oliy ta'lim olishda asosiy to'siqlardan biri deb hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1..O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.Mirziyoyevning "O'zbekiston Oliy Majlisi va xalqiga" murojaatnomasi. 2020 yil 29 dekabr.

2. <https://president.uz/> O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.Mirziyoyev raisligida xotin-qizlarning muammolarini hal qilish va ularni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash masalalari muhokamasi yuzasidan videoselektor yig'ilishi. 26.02.2021

3. <https://yuz.uz/>"Mahallabay" ishlash bo'yicha yangi tizimni tashkil etish va kambag'allikni qisqartirish bo'yicha aniq vazifalar belgilandi. 26.01.2021.

4.<https://lex.uz/>O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Mahallabay" ishlash tizimini amaliyotda joriy etish va aholining tadbirkorlik tashabbuslarini yanada qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risidagi 152-sonli qarori. 19.03.2021.

5. Zokirov, S. I., Sobirov, M. N., Tursunov, H. K., & Sobirov, M. M. (2019). Development of a hybrid model of a thermophotogenerator and an empirical analysis of the dependence of the efficiency of a photocell on temperature. Journal of Tashkent Institute of Railway Engineers, 15(3), 49-57.

6. Горовик, А. А., & Турсунов, Х. Х. У. (2020). Применение средств визуальной разработки программ для обучения детей программированию на примере Scratch. Universum: технические науки, (8-1 (77)), 27-29.

7. Tursunov, H. H., & Hoshimov, U. S. (2022). TA'LIM TIZIMIDA KO'ZI OJIZ O'QUVCHILARNI INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI FANIDA O'QITISH TEXNOLOGIYALAR. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(5), 990-993.
8. Hamidullo o'g'li, T. H. (2022). HOZIRGI KUNNING DOLZARB IMKONIYATLARI. JAWS VA NVDA DASTURLARI. Scientific Impulse, 1(2), 535-537.
8. Hamidullo o'g'li, T. H. (2022). NEYRON TARMOQLARNING TASNIFI. Scientific Impulse, 1(3), 757-763.
9. Hamidullo o'g'li, Tursunov Hojiakbar, and Boymuratov Erkin Kamolovich. "IMKONIYATI CHEKLANGAN O 'QUVCHILAR BILAN ISHLASH TAJRIBASI." Scientific Impulse 1.7 (2023): 648-653.
10. Mamanovich, R. K. (2021). Components of political culture in political processes. *Academicia: an international multidisciplinary research journal*, 11(2), 953-959.
11. Ramazanovich, M. N., & Kabilovich, B. O. (2021). Constitutional and Legal Framework for Providing International Peace. *Middle European Scientific Bulletin*, 18, 218-220.
12. Расулов, Х. (2021). Ҳуқуқий маданият: муаммонинг ижтимоий-сиёсий омиллари. *Общество и инновации*, 2(10/S), 335-342.
13. Ramazanovich, M. N., & Abdunazarovich, P. B. (2021). Protection of Family and Youth in the Constitution of the Republic of Uzbekistan. *Middle European Scientific Bulletin*, 18, 221-223.
14. Расулов, Х. М. (2021). ВЫБОРНЫЙ ЯВЛЕНИЕ И ПРОБЛЕМА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЭЛЕКТРОКУЛЬТУРЫ НАСЕЛЕНИЯ. *Восточно-европейский научный журнал*, (11-6 (75)), 28-32.
15. Rasulov, H. M. (2021). ELECTION PHENOMENON I THE PROBLEM OF IMPROVING THE ELECTRIC CULTURE OF THE POPULATION. *ВОСТОЧНО ЕВРОПЕЙСКИЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ*, 75(part 6), 28.
16. Ramazanovich, M. N., & Kabilovich, B. O. (2021). Constitutional and Legal Framework for Providing International Peace. *Middle European Scientific Bulletin*, 18, 218-220.
17. Хакимова, М. (2021). Ўзбекистонда миллатлараро тотувликни таъминлаш соҳасидаги устувор йўналишлар. *Общество и инновации*, 2(10/S), 261-267.
18. Ramazanovich, N. M., & Abdurasulovich, E. B. (2022). CONSTITUTIONAL STATUS OF POLITICAL PARTIES. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL)*, 3(11), 79-88.
19. Ramazanovich, N. M., & Abdurasulovich, E. B. (2022). PROCEDURE FOR REGISTRATION OF PUBLIC ASSOCIATIONS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(11), 740-746.

20. Ramazanovich, N. M., & Mamanorov, K. (2022). PECULIARITIES OF CONSTITUTIONAL-LEGAL RELATIONS. Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL), 3(11), 89-94.

21. Ramazanovich, N. M., & Alisherovich, A. A. (2022). CONSTITUTIONAL STATUS OF THE FAMILY IN UZBEKISTAN. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(11), 732-739.

22. Ramazanovich, N. M., & Mamanorov, K. (2022). CONSTITUTIONAL-LEGAL RELATIONS, THEIR SUBJECTS, OBJECTS AND TYPES. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(11), 747-756.

23. Normamat Mallaev Ramazanovich. (2022). CONSTITUTIONAL-LEGAL STATUS OF MASS MEDIA. Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL), 3(11), 70–78.

24. Normamat Mallaev Ramazanovich, & Khaitmurod Mamanorov. (2022). PECULIARITIES OF CONSTITUTIONAL-LEGAL RELATIONS. Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL), 3(11), 89–94.

25. Ramazanovich, Mallaev N. "Comparative Analysis of National and Foreign Experiences on the Example of the Constitutional and Legal Basis of Ecological." International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology, no. 2, 2020, pp. 1-5.

26. Normamat Mallaev Ramazanovich, IMPORTANCE AND ANALYSIS OF THE CONCEPT OF CIVIL RIGHTS , Web of Scientist: International Scientific Research Journal: Vol. 3 No. 10 (2022): wos

27. Кушоков, С. (2021). Сополли ва Жарқўтон маданиятида дафн маросимлари. Общество и инновации, 2(11/S), 150-154.

28. Kushokov, S. Y. (2021). The Role of Zoroastrianism in the Ancient State of Bactria. World Bulletin of Social Sciences, 4(11), 69-72.

29. Yusupovich, K. S. (2020). The Emergence Of Religious Views Is Exemplified By The Southern Regions. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 2(10), 143-145.

30. Yusupovich, K. S. (2021). Қадимий Дафн Маросимларидаги Анъана Жараёнлари Ўзбекистон Жануби Мисолида. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI, 1(6), 72-77.

31. Сафарали, К. Ю. (2020). Чорвадор Қабилалар Дафн Маросимлари Ва Уларнинг Хусусиятлари. Взгляд В Прошлое, 3(4).

32. Сафарали, К. Ю., & Хуррамов, М. (2022). ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ МАЛАЙЗИЯ ҲАМДА ИНДОНЕЗИЯ ДАВЛАТЛАРИ БИЛАН ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ ВА МАДАНИЙ СОҲАЛАРДАГИ ҲАМКОРЛИГИ. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI, 176-186.

33.Kushokov, S. Y., & Ahmedov, S. (2021). THE STRUCTURE OF TURKISH TRIBES IN CENTRAL ASIA AND ITS HISTORICAL IMPORTANCE. European Scholar Journal, 2 (10), 25-27. Of Two Languages, Settlement And Livestock Tribes. The American Journal of Interdisciplinary.

34.Kushokov, S. Y., & Ahmedov, S. (2021). THE STRUCTURE OF TURKISH TRIBES IN CENTRAL ASIA AND ITS HISTORICAL IMPORTANCE. European Scholar Journal, 2 (10), 25-27. Of Two Languages, Settlement And Livestock Tribes. The American Journal of Interdisciplinary